

TEORIE URBANISMU - PLÁNOVÁNÍ

(Konference v Oxfordu 2. - 4. dubna 1998)

Konferenci pořádala universita Oxford Brookes, kterou mnozí znají spíše pod jejím starším názvem Oxfordská polytechnika. Je to instituce mezi urbanisty - plánovateli uznávaná: profesor John Glasson, vedoucí zdejší školy urbanismu, je všeobecně znám jako autor učebnice regionálního plánování, jež se stala v anglofonním světě i mimo něj knižním evergreenem svého oboru.

Organizátoři uspořádali konferenci jako reprízu obdobné akce konané na téměř místě v roce 1991 s tím, že tak zakládají jakousi tradici. Nebyl jsem účastníkem té první konference, ale z toho, co jsem měl možnost slyšet a vidět tentokrát, soudím, že v teoretickém uchopení urbanismu - plánování dochází a ještě dojde k výraznému vývoji. Na počátku tohoto desetiletí se urbanisté snažili vypořádat se s neoliberalismem a deregulací přelomu let sedmdesátých a osmdesátých a neměli ještě dost času na zasvěcenější zpracování tématu transformace po zániku supervelmocenských domén. Dnes, jak se zdá z

vystoupení Maartena Hajera z Holandska v úvodní plenární části konference, je epizoda "laissez-faire" liberalismu v plánování měst a regionů ukončenou záležitostí, alespoň v teoretické konceptuální rovině. Na scénu znovu přichází pro-aktivní stát, města a jiné veřejné korporace; tentokrát však ne v roli všemocného zajišťovatele, ale iniciátora a svým způsobem i inspirátora potřebných transformačních změn, přestože faktickým nositelem těchto změn jsou především privátní subjekty. Státní a jiné veřejné zdroje znovu nacházejí svou dominantní pozici zejména tam, kde se jedná o zásadní, velké změny, které vytvářejí nové fyzické životní prostředí. Autorita státu či regionálních vlád je důležitým signálem pro investory tím, že vyjadřuje vůli veřejné reprezentace po změně, iniciuje tuto změnu a je příslibem podpory pro ty, kdo se budou na změně podílet tak, jak o ni reprezentant veřejného zájmu usiluje.

Trvalým tématem teoretických debat o urbanismu - plánování je od konce 60. let

participace veřejnosti v procesu plánování. Jak tomu bývá při podobných příležitostech obvyklé, i na oxfordské konferenci byly zastoupeny různé názorové "školy". Ti, kdo zdůrazňují plánování jako systematický racionální proces, se seskupili kolem živoucí legendy teorie plánování profesora Andreese Faludiho z amsterodamské university. Spíše mladší akademickou generaci, která se přiklání k interaktivnímu a inklusivnímu pojetí plánování, reprezentovala profesorka Patsy Healeyová z university v Newcastleu, kterou jsme si snad někteří zapamatovali z pražského kongresu mezinárodní společnosti urbanistů ISOCARP v roce 1994. Zdá se však, že i v tomto, dnes již poměrně vyhraněném a "etablovaném" názorovém směru, se po feminismu a postmoderně, které dosud tvořily její zázemí, objevuje další výrazný proud. Na konferenci ho představili Bent Flyvbjerg z Aalborgu a Tim Richardson z Manchesteru svým příspěvkem o temných stránkách teorie urbanismu - plánování, kde

zazněla ostrá slova o mezích, které by urbanisté - plánovači neměli ve svém úsilí o spolupráci a dosahování srozumění překračovat, chtějí-li opravdu posloužit prospěchu převážné části veřejnosti. Namísto komunikativní akce ve smyslu teorie Jürgena Habermase, založené na etice diskuse a racionalizaci komunikace mezi jednotlivými aktéry "hry o území", se v reálném životě urbanisté - plánovatelé musí pohybovat v sociálním prostředí deformovaném mocí. Autoři referátu v této souvislosti citovali francouzského filosofa Michela Foucaulta: "Právní systém vůbec neodpovídá novým metodám moci... Metody, které moc užívá na všech úrovních a v různých formách, přesahují stát a jeho aparáty. Stupeň našeho historického vývoje nás stále více vzdaluje od vlády práva."

Dominantní téma teorie urbanismu - plánování se tak znovu zpochybňuje. V "klasickém" období do 60. let jim bylo hledání dokonalého a racionálního vládního mechanismu pro uskutečňování vědeckého pokroku. Pak převládly spíše pragmatizující teorie kompromisního "proplouvání" (například slavné "muddling through", věda o tom, jak se nějak protlouci Charlese Lindboma). Ty byly následovány od přelomu 70. a 80. let koncepty založenými na trhu a združňujícími individuálního zákazníka - plátce daní, poptávajícího služby plánování. Současně tehdy vystoupily do popředí "školy" združňující potřebu interaktivního plánování jako mezilidské komunikace a srozumění (vedle již jmenované Patsy Healeyové například John Forrester). Teď se

však zdá, že ani Habermasova racionální komunikace mezi účastníky procesu plánování nedokázala nahradit zpochybněnou racionalitu usilování o "veřejný zájem", protože se její legitimita relativizuje zneužíváním "silnou" mocí proti "slabým" občanům.

Samostatnou sekci věnovala konference problémům transformujících se regionů světa. Zastoupeny byly postkomunistické země střední a východní Evropy, ale také Izrael a Jižní Afrika; bohužel chybělo zastoupení Latinské Ameriky, jejíž zkušenost by mohla pro nás být inspirativní. Zdá se, že rozdíl mezi "stabilními" demokraciemi a "transformujícími se" společnostmi není ani tolik v objektivní podstatě problémů, jimž urbanisté - plánovatelé musí čelit, jako spíše v charakteru vyjednávacích a rozhodovacích procesů, jichž plánování užívá. Nerozvinutá občanská společnost s nedostatkem jiných veřejných institucí nežli vládních a nedostatečný či nedostatečně využívaný přístup k relevantním informacím v transformujících se společnostech posilují formální stránku procesů na úkor jejich obsahu a dávají daleko více šancí různým formám zneužití moci a zvláště silných. Nestabilitu situace umocňuje přesun od centralizované totalitní moci reprezentované v minulosti srostlicemi státu a vládnoucí partaje nebo nadnárodních společností, k neisté a obtížně demokraticky kontrolovatelné mocenské pluralitě (například v Jižní Africe velmi početná, ale politicky roztržštěná a neefektivně působící černošská většina versus zájmy bělošské ekonomické špičky).

V prezentovaných příspěvcích převládaly analýzy probíhajících procesů, jež ves-

měs vyznívaly spíše skepticky. Zdá se, že občanské komunity, které dostaly v době převratů poměrně široký prostor pro svobodnou volbu a rozhodování o prostorovém uspořádání a utváření svých obcí a regionů, nedokázaly této příležitosti náležitě využít a svá práva velmi rychle ztrácejí tak, jak se upevňují nové mocenské struktury, ve prospěch nové mocenské špičky, představující především zájmy nositelů ekonomické moci. Ani urbanisté - plánovatelé nezůstali ušetřeni této "ztráty vůle ke svobodnému rozhodování" a v naprosté většině akceptují svoji roli vykonavatele rozhodnutí mocných; nanejvýše jsou ochotni probíhající procesy monitorovat a komentovat je na odborném fóru. K tomu, aby se chovali jinak, jim zejména v posttotalitních společnostech chybí nejen občanská odvaha a uvědomění, ale také vědomí profesionální odpovědnosti vůči zájmům veřejnosti.

Centrálním problémem profesionálů působících v oboru urbanismu - plánování v transformujících se společnostech je tak podle mého názoru spíše podceňovaná profesionální etika a chybnější doktrína vyjadřující obecný cíl a smysl oboru, než nedostatečné odborné "technické" znalosti. Tento názor jsem také prezentoval na konferenci ve svém příspěvku o vývoji profese a prostředí urbanismu - plánování u nás od roku 1989.

Materiály konference poskytnu případným zájemcům prostřednictvím redakce časopisu k nahlédnutí.

Karel Maier